

IPARMŰVÉSZETI ÉS IPARI TERVEZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK JOGI VÉDELME ÉS PÁRHUZAMOS OLTALMAZHATÓSÁGUK LEHETŐSÉGE

1. Bevezetés

A művészetelmélet előszeretettel tesz különbséget a műalkotások (két- vagy háromdimenziós) térbeli megjelenési módját, egyidejűségét szem előtt tartó térbeli művészetek és a művek időbeliségére, az időbeli sorrend fontosságára épülő időbeli művészetek között. Térbeli művészet (vagy más megközelítésben: tárgykötő művészet) legfőképpen a festészet, a szobrászat, a fotóművészet és az építészet, míg időbeli művészet elsősorban az irodalom, a film, a zene és a tánc. A tárgykötő vizuális művészeteken belül ugyanakkor létezik egy műfajilag, rendeltetésileg és jogilag is markánsan elhatárolható, sajátos forma- és stílusjegyekkel, eltérő funkcióval rendelkező művészeti terület: az iparművészet és az ipari tervezőművészet. Az elhatárolást, megkülönböztetést mindazonáltal megnehezíti, hogy az iparművészet és a képzőművészet határai napjainkra összemosódni látszanak: az iparművészet számos területén egyre több esetben találkozhatunk olyan autonóm alkotásokkal, amelyek használati funkciójukat elvesztették, így a használati tárgytól elvonatkoztatva, esztétikai műtárgyként jelennek meg.¹

Másfelől, az iparművészeti alkotások sok tekintetben hasonlóságot mutatnak az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények művészeti jellegzetességeivel, gazdasági és jogi ismérveivel is. Az építészeti művekkel való rokonság elsősorban ezeknek az alkotásoknak az egy műpéldányhoz való kötöttségében és elsődleges használati funkciójában mutatkozik meg, valamint abban, hogy a szerzői jog nemcsak az építészeti, iparművészeti alkotásokat, hanem azok terveit is védi. A műszaki létesítményekkel való legszembetűnőbb egyezőség pedig a párhuzamos oltalom lehetősége, vagyis a szellemi alkotások e szegmensében a szer-

* A Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

** Az Oppenheim Ügyvédi Iroda ügyvédjelöltje. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerzők saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával.

¹ A képzőművészet területén már korábban megjelentek az ipari sorozatgyártásból ismert használati tárgyak képzőművészeti alkotássá „átalakított” darabjai. Ezt a módszert Man Ray és Marcel Duchamp alkalmazta először (az utóbbi nevéhez fűződik a ready-made műfajának megteremtése). A képzőművészetnek is van kifejezetten használati célú vonulata, például a portréfestészet, amelynek jelentősége és megjelenési formája a fotográfia felfedezésével átalakult, de napjainkig tovább él. A fotográfia műfaján belül is megtalálható a kettősség: az iparművészeti szemléletű, azaz alkalmazott fotográfiát leginkább magazinokból, reklámokból ismerhetjük, de vannak képzőművészeti szellemiséggel készült alkotások is, amelyeket leginkább a kiállítótermekben, könyvekben láthatunk. A grafika műfaján belül léteznek képzőművészeti szellemű és elsősorban használati funkciót betöltő iparművészeti szellemiségű alkotások, más szóval, alkalmazott grafikai művek (emléma, logó, reklámfelirat stb.).

zői jogi védelem mellett az iparjogvédelmi oltalom is megjelenik. Másként fogalmazva, attól még, hogy az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotás nem felel meg az egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek, részesülhet szerzői jogi védelemben az Sztj.-ben foglalt feltételek megléte esetén.

Az iparművészet és az ipari tervezőművészet területén a jogosultak általában messzemenőnkig kiaknázzák a különböző oltalmi formák által nyújtott lehetőségeket: a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) által garantált szerzői jogi védelem mellett jellemzően a védjegyoltalommal és a formatervezésiminta-oltalommal biztosítják alkotásaikon a párhuzamos védelmet. A párhuzamos alkalmazás mellett előfordulhat az előbb említett oltalmi formák közötti összeütközés is. Ezzel kapcsolatban mind a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.), mind a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) kizáró okként rögzíti más jogosult korábban fennálló szerzői jogi jogosultságát.²

Jelen írás – mérítve a szerzők által írt, a Médiatudományi Intézet gondozásában megjelent tanulmánykötetből³ – az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások szabályozási környezetét mutatja be, kiemelt figyelemmel e művek védelmi szintjének mértékére, külön kitérve a szerzői jog és az iparjogvédelem által biztosított többes (párhuzamos) védelem sajátosságaira, valamint a közöttük előforduló lehetséges összeütközésekre.

2. Az iparművészeti alkotás és az ipari tervezőművészeti alkotás fogalmi megközelítése

Az iparművészet jelentéstartalmának elemzését megelőzően szükséges leszögezni, hogy a művészi ipar, az iparművészet és a dizájn egymástól eltérő, egymást felváltó műfaji változatoknak tekinthetők. A művészi iparnak – mint az iparművészet előzményének – megjelenése az ipari forradalom idejére tehető, köszönhetően annak, hogy a kézi munkát, valamint a kisipari termelést felváltotta a modern tömegtermelés, a fogyasztók körében pedig megnőtt az igény az esztétikumra és a divatra, valamint a mindennapi életben a külsőségek és a külső megjelenés iránti odafigyelés egyre nagyobb szerephez jutott. Az ipar gyorsan idomult a kor igényeinek kielégítéséhez: létrejöttek olyan üzemek, amelyek egyszerre rendelkeztek a gépi és az igényes, művészi munkát is kielégítő infrastruktúrával, ezáltal a kis-szériás, részletgazdag, minőségközpontú termékek gyártására tudtak berendezkedni, és az is előfordult, hogy az így előállított termékek egy része világ- és múzeumi kiállításokon is helyet kapott.

² Vt., 5. §: „(1) Nem részesülhet védjegyoltalomban a megjelölés, amely *a*) másnak korábbi személyiségi – különösen névhez, képmáshoz fűződő – jogát sértené; *b*) más korábbi szerzői, szerzői joghoz kapcsolódó vagy iparjogvédelmi jogába ütközne.” Fmtv., 10. §: „(2) Más korábbi szerzői jogát sértő minta nem részesülhet oltalomban.”

³ Kiss Zoltán Károly: A vizuális művészetek és a jog 2. Építészet, fotóművészet, alkalmazott művészetek. NMHH Médiatudományi Intézet, 2022.

Mivel a művészeti ipar elsődleges célja nem műtárgyak előállítására volt, a művészeti ipart felváltó iparművészeti irányzatra kettős feladat hárult. Egyrészt folytatta a művészeti ipar által végzett tevékenységet, miközben a mindennapi használatra szánt termékek mellett már szellemi tartalommal rendelkező, valamint sajátos értéket hordozó és közvetítő műtárgyakat is terveztek és előállítottak.⁴ A leginkább elfogadott besorolás és meghatározás szerint az iparművészet azoknak a tevékenységeknek a gyűjtőfogalma, amelyekkel használati és dísz-
tárgyakat művészi igényű és technikájú kivitelezéssel hoznak létre. A 20. század közepétől kezdve idesorolják az ipari formatervezést (dizájnt) és a lakberendezést is.

Kezdetben a „dizájn” kifejezés kizárólag az angol nyelvterületeken volt ismert, és mindössze magát a tervezést, a formaalkotó tevékenységet jelentette. Ebben a kezdeti időszakban a dizájn a formatervezésre fókuszált, vagyis a gépek és berendezési eszközök külső megjelenésének kialakításával foglalkozott. Később már elsődleges szemponttá vált, hogy a versenyképesség javítása érdekében a műtárgyakra jellemző esztétikum is megmutatkozzék a külső, formai kialakításban. A második világháború után vált a „dizájn” világszerte ismertté, és váltotta fel az ipari művészet fogalmának használatát.

A 20. század elejétől kezdve a dizájn fogalma jelentős változáson ment keresztül, ugyanakkor megmaradt annak eredeti jelentéstartalma is. A World Dizájn Organization a következőképpen határozta meg jelenkori definícióját: *„Az ipari formatervezés egy stratégiai problémamegoldó folyamat, amely ösztönzi az innovációt, üzleti sikereket eredményez, és innovatív termékek, rendszerek, szolgáltatások és tapasztalatok révén jobb életminőséget eredményez. Az ipari formatervezés célja, hogy áthidalja a szakadékot aközött, hogy mi lehetséges és mit lehet ténylegesen megvalósítani. Egy olyan, több tudományágot átfogó szakma, amely a kreativitást arra használja fel, hogy a problémákat megoldja, és megoldásokat hozzon létre azzal a céllal, hogy egy terméket, rendszert, szolgáltatást, tapasztalatot vagy üzletet jobbá tegyen. Alapvetően az ipari formatervezés egy optimistább látásmódot kínál azáltal, hogy a problémákra lehetőségként tekint. Összekapcsolja az innovációt, a technológiát, a kutatást, az üzletet és a fogyasztókat, hogy új értéket és versenylőnyt biztosítson a gazdasági, társadalmi és környezeti területeken.”*⁵

Ha közelebbről megvizsgáljuk ezt a meghatározást, feltűnik, hogy egymással két ellentétes fogalmi elem kapcsolódik össze: az ipar és a művészet. Amíg az ipar feladata, hogy gyakorlati célú használati eszközöket állítson elő, addig a művészet rendeltetése a befogadó személy gyönyörködtetésében rejlik.⁶

A rendeltetéssel összefüggésben kell kiemelni, hogy – a képzőművészettel ellentétben – az iparművészet esetében a művészi érték nem egyedüli és nem elsődleges ismérv. Továbbá e terület alapvetően nem az emberi alkotóképesség szubjektív oldalát domborítja ki,

⁴ Fekete György: Az iparművészet mérföldkövei: <http://iparmuveszet.nemzeti-szalon.hu/tanulmanyok/merfoldkovek.php>.

⁵ Az eredeti, angol nyelvű szöveget l. <http://wdo.org/about/definition>.

⁶ www.kislexikon.hu/iparmuveszet_a.html.

amely a „szépség” és az esztétikum kifejezésére törekszik. Az iparművészetre sokkal inkább a műszaki és technológiaközpontú ismertetőjegyek a jellemzők, amelynek alapvető célja a hétköznapi szükségletek kielégítése, azaz olyan alkotások létrehozása, amelyek elsősorban használati tárgyként funkcionálnak. Mindent összevetve, az iparművészet esetében a hasznossági faktor háttérbe szorítja a művészi érték közvetítését, ezáltal a művésziesség csupán járulékos módon kapcsolódik a funkcionalitáshoz. Abban az esetben, ha az iparművészeti alkotások elvesztik elsődleges, azaz ipari használati funkciójukat, akkor más művészeti ágakba fognak tartozni.⁷ Az iparművészet tehát olyan használati tárgyak létrehozását jelenti, amelyek a mindennapi igények mellett egyszerre elégítik ki a fogyasztó, valamint a befogadó szépség és esztétikum iránti igényét is.

Az Sztj. Nagykommentárjának értelmezésében az iparművészeti alkotás egy használati funkcióval is rendelkező dísz tárgyat jelent, amely lehet egyedi alkotás és többszörösített mű is. Azonban a létrejövő alkotás alapvetően kézi munka eredménye, és többszörösítés esetén is igényli a kivitelezésben az alkotó kezének munkáját vagy legalább döntő közreműködését.⁸

Fontos kiemelni, hogy az iparművészet területét érintő fejlődéstörténet nemcsak a fogalomhasználatot és a jelentéstartalmat érintette, hanem egy sajátos jogi oltalmi rendszer is kialakult hozzá. Ahogyan a dizájn, azaz a formatervezés egyre nagyobb hangsúlyt fektetett egy-egy termék külső, formai kialakítására, úgy vált a formatervezés egy sajátos szabályozási rezsimmel rendelkező iparjogvédelmi oltalmi formává. Mivel a formatervezésimintaultalom a külső jellegzetességekre, és nem a működési megoldásokra fókuszál, rendkívül közel áll a szerzői jogi védelemhez, hiszen az sem a tartalmat, hanem a formába öntött gondolatot, a megjelenítést részesíti védelemben.⁹ Ebből következően az ipari tervezőművészet valamely termék külső megjelenésének esztétikai és műszaki szempontok szerint kialakított terve, modellje, amely alapján ipari gyártástechnológiával állítják elő a termékeket, és áruként (nem műtárgyként) hozzák forgalomba. Ilyenek jellemzően a folyóméterben gyártott textíliák és a formatervezett bútorok.¹⁰

3. Az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások szerzői jogi védelme

Jóllehet az Sztj. 1. § (2) bekezdésében foglalt, nem kimerítő jellegű, csak exemplifikatív felsorolás külön kiemeli az iparművészeti alkotást és annak tervét, valamint az ipari tervezőművészeti alkotást,¹¹ előfordulnak olyan műtárgyak, amelyek esetében nehézségbe ütközünk a tipizálásuk során. Az ilyen jellegű műalkotások a képző- és az iparművészet határán

⁷ Cseporán Zsolt: A művészet szabadsága a képzőművészetben. Jogtudományi Közlöny, 69. évf. 7–8. sz., 2014, p. 353–362.

⁸ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 248.

⁹ Legeza Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. SZTNH, Budapest, 2017, p. 20.

¹⁰ Gyertyánfy: i. m. (8).

¹¹ Sztj. 1. § (2) bek. m) és o) pont.

mozognak, és jellemzően a felhasznált anyag dönti el, hogy melyik kategóriába sorolhatók. Ennek tipikus példája, hogy a bronzból készült kisplasztika képzőművészeti alkotásnak minősül, míg egy kerámiaszobor már az iparművészet körébe tartozik. A felhasznált anyag mellett egy másik elhatárolási szempont az alkalmazott technika is.

Rendszerint a nem egyedi, hanem meghatározott darabszámú kézi munkával készült művek hordoznak iparművészeti jelleget. Ez a szempont sem a legmegfelelőbb módja az összevetésnek, hiszen a képzőművészet területén jól ismert a sokszorosított képgrafika, amely az iparművészeti művekhez hasonló eljárás útján készül. Ezzel kapcsolatosan megfogalmazható az a vélemény, hogy normaszinten az alkotás célja szerinti elhatárolási mód lehetne adekvátabb, részletesebb. Az iparművészeti alkotásokkal kapcsolatban a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) már 30 évvel ezelőtt megállapította, hogy az iparművész munkáját a kivitelezés emeli művészetté.¹² Ennek nyomán az ügyben eljáró bíróság kimondta, hogy egy mű szerzői jogi védelmét nem a megrendelő és a szerző megállapodása dönti el, hanem az kizárólag az alkotás jellegétől függhet.¹³

3.1. Az iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások körében kimunkált hazai joggyakorlat

Az elmúlt két évtizedben a hazai joggyakorlat minden lényeges kérdésre kiterjedően kimunkálta az iparművészeti alkotások fogalmának, védelmi szintjének kereteit, valamint jogszerű és jogellenes felhasználásának határait, ezzel is elősegítve a jogértelmezési nehézségek és joggyakorlati bizonytalanságok felszámolását. A következőkben az erre a területre vonatkozó joggyakorlatot mutatjuk be főként az SZJSZT szakvéleményeinek tükrében.

A kalocsai népművészeti motívumok szerzői jogi védelme tárgyában készült szakvélemény megállapítása szerint a per tárgyát képező dekorok az alföldi porcelángyár festőüzeme által előállított porcelán díszműtárgyak díszítésének alapjául szolgáltak, ezek viszont nem minősülnek népművészeti vagy népi iparművészeti alkotásoknak. A dekorok szerzői jogi megítélése szempontjából alapvető kérdés, hogy azok rendelkeznek-e olyan egyéni, eredeti jelleggel, amely az Sztj.-ben megfogalmazott elvek és a gyakorlat alapján szerzői jogi védelemben részesül. A porcelángyár által készített tárgyakon kizárólag kalocsai népi motívumokat lehetett felhasználni, tehát a dekorok megrajzolásának nem volt lehetősége eltérni a hagyományos népi motívumoktól, és ezek színezése is a néphagyomány alapján meghatározott. A dekorokon szereplő motívumok nem tartoznak szerzői jogi védelem alá. A népművészeti motívumoknak a díszműtárgyakra való átrajzolása nem olyan szellemi tevékenység, amely a dekorok szerzői műként való védelmét indokolná. Az eljáró tanács kitért arra

¹² SZJSZT-10/1992.

¹³ BH1990. 420.

is, hogy a szerzői jog szempontjából az egyéni, eredeti jelleget képviselő szellemi alkotásnak nem kell szükségképpen esztétikusnak és a kereskedelemben eladhatónak lennie.¹⁴

Ezzel szemben az SZJSZT annak ellenére megállapította a felperes által készített doboz-formatervek és az azok alapján készült mintadobozok szerzői jogi védelmét, hogy a felperes a mintadobozok terveit az alperes elgondolásai alapján hozta létre. Az ügyben eljáró tanács azt is rögzítette, hogy a forgalomba hozott dobozok a formatervek, a mintadobozok és a szabásminták alapján elkészíthetők.¹⁵

Egy szobrászművész által tervezett ötvös- és fémművészeti alkotások lemásolása és engedély nélküli felhasználása ügyében a jogvita tárgyát az képezte, hogy az egyes műalkotások a felperes rajzai alapján készített és annak alapján megvalósított műalkotások-e, vagy pedig az alperes kivitelező – akár a felperes rajzainak felhasználásával is – önálló, eredeti alkotást hozott-e létre. Az SZJSZT álláspontja szerint a felperes szobrászművész tervező, míg az alperes kivitelező volt a létrejött műalkotások vonatkozásában. Ebből következően a felperes terveit az Szjt. szerinti szerzői alkotásnak minősülnek, míg az alperes rajzai nem nevezhetők annak. A felperes az alperessel tervező–kivitelező viszonyban dolgozott együtt, az általa készített tervek alapján az alperes műkövácsként kivitelezte a műveket. Ebben az időszakban fel sem merült, hogy az alperesnek a kivitelezésen túlmenően az alkotásban egyéb szerepe lett volna; a kivitelezői szerep önmagában nem jelent szerzőséget. Az ügyben eljáró tanács megállapította, hogy az alperes önállóan nem volt képes a perben szereplő iparművészeti alkotásokat létrehozni, ezért a szobrászművész halála után műveit részben az általa is elismerten a birtokában lévő tervek alapján lemásolta, illetve a megvalósult alkotásokat tervek nélkül is másolta, azok részleteit felhasználta.¹⁶

Németországban elsőbbséggel formatervezésiminta-oltalommal rendelkező négyzet, illetve kör alakú világítótestek szerzői jogi védelme (egyéni, eredeti jellege) megállapíthatóságának vizsgálata tárgyában készült szakvélemény megállapítása szerint a konkrét esetben olyan alkotásokról volt szó, amelyek funkcionalitása, használati tárgyi minősége nagymértékben meghatározza azok kialakítását. Ennek ellenére a piacon ismert lámpákhoz képest a vizsgált lámpák szerkezeti és formai kialakításában, kivitelezésében (például az üveglapok befogásának a módja, a távtartók kialakítása, a fémlapok megmunkálásának módja) tartalmazott olyan jellegzetességeket, amelyek megalapozták az egyéni és a bemutatott lámpákhoz képest eredeti jelleget, így tehát azok szerzői jogi védelem alatt állnak. Azonban azt sem lehetett kizárni, hogy a megkereső versenytársa által forgalmazott, a megkeresésben nem mutatott lámpák esetében párhuzamosan alkotott önálló művekről van szó, és nem a vizsgált lámpák szolgai másolatairól. Így az is előfordulhat, hogy a szerzői műként elismert

¹⁴ SZJSZT-08/2001: Porcelán dekorok szerzői jogi védelme.

¹⁵ SZJSZT-21/2006: Doboz formatervek szerzői jogi védelme.

¹⁶ SZJSZT-25/2007: Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya.

lámpák egymástól függetlenül, párhuzamosan alkotott önálló művekként részesüljenek oltalomban, amelyek nem tekinthetők más alkotás szolgai másolatainak.¹⁷

Kizárólag a formatervezésiminta-oltalom fennállása, illetve bitorlásának megvalósulása képezte a tárgyat kegyhely külső díszvilágításába beépített betonlámpa gyártásával és hasznosítási jogaival összefüggő jogvitában. Az ügyben az Iparjogvédelmi Szakértői Testület (a továbbiakban: ISZT) készített szakvéleményt annak rögzítésével, hogy a mintával mint művészeti alkotással kapcsolatos szerzői jogi kérdések nem tartoznak feladatkörébe. (Másképp, a minta szerzőjét az Fmtv. alapján megillető jogokkal kapcsolatos kérdések nem is szerepeltek a szakvélemény készítése iránti megkeresésben.) Az ISZT az újdonság és az egyéni jelleg tartalmi kritériumai alapján azt állapította meg, hogy a kifogásolt minta a formatervezésiminta-oltalom alatt álló mintához képest a tájékozott használóra nem tesz eltérő összbemutatót, mi több, a két minta egymással azonosnak tekinthető, mivel külső jellegzetességeik csupán lényegtelen részletekben különböznek. Az ISZT azt is nyomatékosította, hogy aki a kegyhely rekonstrukciójával összefüggésben – vagy egyébként – a minta hasznosításának minősülő cselekményt végzett (így a minta szerinti lámpatestek legyártását és/vagy beépítését), annak ehhez – az Fmtv. 17. §-ában meghatározott esetek kivételével – a mintaoltalom jogosultjának engedélyével kellett (volna) rendelkeznie. Ebből az is következik, hogy ha a minta bejelentési napját (az oltalmi idő kezdetét) követően a formatervezésiminta-oltalom alatt álló lámpákkal megegyező (azaz a jogvita tárgyát képező) lámpákat a mintaoltalom jogosultjának engedélye nélkül hasznosítottak, konkrétan az országban bárhol, bárkinek a kivitelezésében gyártottak, illetve beépítettek, akkor ez a tevékenység a mintaoltalom bitorlásának minősül.¹⁸

Az iparművészeti alkotás használati funkcióval is rendelkező dísz tárgyat jelent, amely a vizuális művészet esztétikai törvényeinek van alávetve. Az iparművészeti alkotás lehet egyedi alkotás, de lehet többszörösített mű is, azonban minden esetben döntően kézi munka eredménye, és többszörösítés esetén is igényli a kivitelezésben az alkotó kezének munkáját vagy legalább döntő közreműködését. Mindezeket az SZJSZT egy egyedi tervezésű és kialakítású kő dísz tárgyak készítésével és forgalmazásával foglalkozó vállalkozó megkeresésére született szakvéleményében tartotta szükségesnek leszögezni, annak felvetésével, hogy a megkereső katalógusában bemutatott kő dísz tárgytermékek egyéni, eredeti jellegük esetén a Szt. 1. § (1) bekezdés *m*) pontja szerinti iparművészeti alkotások közé tartozhatnak, amennyiben teljesül az a feltétel, hogy a termékek elkészítését gondos tervezés előzi meg, ahol egyedileg minden termék megrajzolásra kerül, majd egyedileg kifaragják, amelyből sablon készül, a sablonból kiöntött betontermékeket pedig minden esetben egyedileg kézzel csiszolják véglegesre. A megkeresés tárgyát képező termékek azonban csak akkor állnak szerzői jogi védelem alatt, ha a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jel-

¹⁷ SZJSZT-05/2007: Lámpák szerzői jogi védelme.

¹⁸ ISZT-13/2015.

leggel bírnak. A termékek gondos elkészítése, illetve az abba befektetett munka mennyisége vagy minősége önmagában a szerzői jogi védelmet nem alapozza meg.

A katalógusban található kő dísz tárgyak formáját meghatározza a funkcionalitás (például virágláda, kerti grill, szalonnasütő, asztal, szék, szökőkút, csobogó, járólappal, lépcső, támfal, kerékpártartó, madáritató, kút, lámpa), ez azonban nem okoz olyan műszaki szükségszerűséget, amely miatt egy adott funkció csak egy meghatározott méretű, formavilágú, külső kialakítású termékkel lehetne megvalósítható. A funkcionalitás betartásával tehát a művészek nagyfokú alkotási szabadsága van abban a tekintetben, hogy hogyan határozza meg az egyes funkciók ellátására alkalmas termékek külső kialakítását. Az egyes termékek alapanyagának, vagyis a betonnak szerzői jogi szempontból csak annyiban van jelentősége, amennyiben befolyásolja a termékek külső kinézetét. Az alapanyag összetétele nem állhat szerzői jogi oltalom alatt, nem kizárt azonban más, például szabadalmi oltalom vagy *know-how*, illetve üzleti titok fennállása a termékek elkészítéséhez használt betonkeveréken. Önmagában tehát nem jelent szerzői jogi jogsértést, ha egy versenytárs ugyanazt vagy hasonló alapanyag-összetételt alkalmazza saját termékének előállításához, de ugyanígy nem jelent önmagában szerzői jogi jogsértést más gyártástechnológiájának átvétele sem.

A versenytárs által gyártott és forgalmazott termékek jogsértő mivoltát illetően az eljáró tanács hangsúlyozta, hogy a stílusutánzás önmagában nem valósít meg szerzői jogi jogsértést, ugyanis a szerzői jogi oltalom nem terjed ki egy egész stílusra. A szerzői jog mindig csak konkrét művészeti alkotást véd, és szerzői jogi jogsértés csak konkrét, védelem alatt álló mű jogosulatlan felhasználásával követhető el. Az azonosságok és a hasonlóságok, valamint a megkereső által leírt tényállás alapján a versenytárs által forgalmazott egyes termékek a megkereső termékei alapján készültek, azt kismértékben megváltoztatva, de azoknak jellegzetes elemeit többszörözve, vagyis azok a megkereső termékének az utánképzései. Más termékek esetében az nyert megállapítást, hogy a megkereső terméke alapján készültek, azokat részben megváltoztatva, de jellegzetes elemeit ugyancsak többszörözve. Azon termékek esetében, amelyek nem részesülnek szerzői jogi oltalomban (mivel azok egyéni, eredeti jellege sem formáját, sem külső kialakítását, sem anyagmintázatát tekintve, sem pedig ezek összhatásában), nem állapítható meg, hogy a versenytárs megsértette volna a megkereső adott terméken fennálló – valójában fenn nem álló – szerzői jogait.¹⁹

Kerti ülőgarnitúra (asztal két paddal), trónszék, dohányzóasztal, vajt ülőkék szerzői jogi védelme tárgyában készült szakvéleményében az SZJSZT eljáró tanácsa megállapította, hogy a sértett kerti bútorai *„környezetünk gyakorlati célokra is használt tárgyai, azaz az alkalmazott művészet körébe tartozó eszközök, amelyek jellemzője, hogy mint iparművészeti alkotások nem egyedi darabok, hanem meghatározott példányszámban, de nem ipari gyártástechnológiával, hanem döntően kézi munkával készül[nek], vagy az alkotó által, vagy az ő*

¹⁹ SZJSZT-13/2014: Kő dísz tárgyak szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

*szoros felügyelete, irányítása mellett.*²⁰ Az alkotó ismert – és más művészek által is szabadon használható – megoldásokat, ötleteket (például rusztikus faelemek vagy a „piskótatalp”) egyéni, eredeti módon ötvözve és megvalósítva hozta létre egyéni karakterrel rendelkező, rá jellemző iparművészeti alkotásait. Egyéni jellegüket a rájuk vonatkozó termékminősítés is alátámasztja, amely önmagában szerzői jogi védelmet nem keletkeztet, ám a kérdéses alkotás egyéni jellegének megítéléséhez kiváló támpontul szolgálhat. Mivel ilyen bútorokat nem csak a sértett gyárt (hazánkban és külföldön is számos mester készít hasonló alkotásokat), a testület megállapította, hogy széles körben ismert bútortípusokról van szó, amelyek készítésére egyik alkotónak sincs monopóliuma. A sértett szerzői joga akkor sérülhetett, ha minden változtatás nélkül másolta le valaki az általa készített egyéni, eredeti jellegű alkotásokat. Ekként a vádlott által készített bútorgarnitúra a sértett bútorai szolgálai másolásának eredményeként jött létre. Szolgai másolás esetén az eredeti alkotás azonos formában (egyszerű másolással) vagy minimális változtatásokkal történő – a szerző engedélye nélküli – felhasználására kerül sor.

Ugyan a konkrét esetben kézzel készített fabútorokról van szó, azaz jellegüknél fogva nem készíthető két teljesen egyforma belőlük, a fényképmásolatok alapján megállapítható volt, hogy a sértett és a vádlott kerti ülőgarnitúrája között olyan nagyfokú az egyezés, hogy szerzői jogi értelemben vett – jogosulatlan – felhasználásról beszélhetünk. A vádlott mint felhasználó nem hozott létre az alapul vett művekhez képest a saját szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellegű alkotást. Az SZJSZT megállapította, hogy a vádlott által készített garnitúra követi a sértett garnitúráinak egyéni, eredeti kialakítását, a bútorok karakterükben, összehatásukban megegyeznek, és ez a hétköznapi szemlélő számára is egyértelmű. A vád tárgyává tett kerti ülőgarnitúra gyártása sérti a sértett többszörözési (Szt. 18. §) és terjesztési (Szt. 23. §) jogát. Az, hogy „általános berendezési tárgyról” van szó, nem jelenti, hogy egy iparművész számára ne állna rendelkezésre olyan mozgástér, amelyen belül egyéni, eredeti módon fejezhetné ki személyiségét. Asztal, szék, pad, kiülő esetében is rendkívüli formagazdagságot láthatunk, és az iparművészet ezen ágában is létrehozható olyan egyéni, eredeti jellegű műalkotás, amely az alkotó személyiségét tükröző karakterrel bír. Egy már létező bútorhoz pusztán hasonló alkotás létrehozása nem jogsértő. Nem az alkotásban kifejeződő ötletnek, hanem magának a műnek a felhasználásához szükséges az alkotó engedélye. Ehhez kapcsolódik, hogy nem adható meg olyan „tűréshatár” az asztallap vastagságát illetően, amelyen túl már nem tekinthető szolgai másolásnak egy ilyen kerti bútor létrehozatala, hiszen az azonosságához nem egyszerűen az egyes bútorok mérete és anyaga vizsgálendő, hanem az összbenyomás. Így esetről esetre, az összehatást vizsgálva dönthető el, hogy szolgai másolásról, vagy pusztán azonos ötlet alkalmazásáról van-e szó, a párhuzamos alkotás lehetőségét is mérlegelve.²¹

²⁰ Gyertyánfy: i. m. (8), p. 248.

²¹ SZJSZT-32/2014: Zsúrizett kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

Ruházati termékek szerzői jogi védelmének vizsgálatánál kiemelt jelentősége van annak, hogy mekkora tere marad (vagy mekkora tere lehet) a szerző alkotómunkájának. Az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolása – azaz ne egy trendhez tartozó, lényegi sajátosságai alapján meg nem különböztethető ruhadarabok egyike legyen. Ez szükséges, azonban nem elégséges feltétel, mivel az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatósága megkívánja az önálló gondolat kifejtést és azt, hogy ezek az egyedi gondolatok, elemek meghatározott kreativitási szintet érjenek el.

A divat világában a ruhatervezők számára rendelkezésre álló formák, fazonok, anyagválasztások, kivitelezési módok és az általuk körvonalazott stílusok száma véges. Ebből szükségszerűen következik – mind komplett stílusirányzatok, mind az egyes formai elemek szintjén –, hogy azok ismétlődnek, a korábban már fellelhető fazonok (például ejtett váll, anyagcsavarás) visszaköszönnek. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az általános gyakorlat szerint az egyes divattervezők egymás munkáiból is inspirálódnak. Bevett gyakorlat, hogy a nagy divatházak által bemutatott darabokkal diktált trendeket követik a *fast fashion* üzletek – az általuk előállított termékeknek azonban általában mind a minőségük, mind a művészi értékük alacsonyabb az alapul szolgáló termékek színvonalánál.²² Különösen a sorozatgyártott konfekcióruhák esetében az egyéni, eredeti jelleg eseti elbírálásában fontos szempont, hogy az egyes fazonok, szabásvonalak, kivitelezési technikák ne kizárólag ruhatervezői és kivitelezői rutintevékenységek, hanem az alkotó kreatív szellemi tevékenységének eredményei is legyenek.²³ A ruhák egyéni, eredeti jellegének megállapításakor fontos szempont továbbá, hogy bizonyos elemek (különösen a szabásvonal) a funkcionalitás által nagymértékben meghatározottak, emiatt az egyéni, eredeti jelleg ezek önmagukban viszonylag ritkán alapozzák meg – egy ruha ilyen jellegét sokkal inkább a megalkotásának nagyobb alkotói kreativitást igénylő mozzanatai (például az egyedi díszítések, a különleges varrási technika) adhatják.

Mindezen szempontokat figyelembe véve az SZJSZT megállapította, hogy a sértett szóban forgó ruhái esetében – tekintve, hogy az eljáró tanács a konfekcióruháknál mások által is gyakorta használt, nem kirívóan különleges formai, fazonbeli jellegzetességeket azonosított – az egyéni, eredeti jelleg nem éri el a szerzői jogi védelemhez szükséges szintet. Ebből az is következett, hogy a lefoglalt termékek szerzői jogi védelem szempontjából nem egyéni,

²² Francis-Hegedűs Veronika: Dizájnvédelem: a divatjog úttörő eszköze (1. rész). Origo, 2015. július 24., <http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20150724-dizajnvedelem-a-divatjog-uttoro-eszkoze-1-resz.html>.

²³ E tekintetben figyelmet érdemel az SZJSZT-07/2005 számú szakvéleményben kifejtett szempont, amely szerint „a tervezők gyakorlatában szokásos és elfogadott, hogy divatlapokban és modellbemutatókon láttatott ötleteket felhasználjanak, és azokból a divatnak megfelelő változatokat hozzanak létre, sőt bizonyos elemeket az ún. trendkollektciók kifejezetten követésre ajánlanak ... [A]zaz sok esetben a közismert, közzétett és a tervezők által felhasználásra kifejezetten ajánlott ötletek alapján terveznek meg ruhákat. ... A ruhatervek nagyon szorosan vett értelemben és szűk terjedelemben élveznek csak szerzői jogi védelmet, tehát csak és kizárólag akkor sérülnek a szerző jogai, ha minden változtatás nélkül, 'egy az egyben' másolja le valaki a tervet.” (SZJSZT-7/2005: Ruhatervek szerzői jogi védelme, ötletek felhasználhatósága).

eredeti termékek. A lefoglalásra került és a sértett által gyártott és forgalmazott ruházati termékekről készült fotók, szabásminták összevetése során azonban az eljáró tanács arra a következtetésre jutott, hogy a sértett ruhái esetében használt egyes fazonelemek, jellegzetességek a lefoglalt ruhákon visszatérnek. A különböző fazonú ruhák esetében az egyezőség szintje különböző mértékű, azonban azt a szintet eléri, amely a vásárlók megtévesztésére esetlegesen már alkalmas lehet. Tekintettel arra, hogy az eljáró tanács nem állapított meg jogsértést, nem merült fel az ügyben szerzői jogi értelemben vett vagyonihátrány-okozás.²⁴

Egy könyvkiadó által forgalmazott társasjáték szerzői jogi védelmével kapcsolatban az SZJSZT a képzőművészet, az iparművészet és az ipari tervezőművészet felől is megvizsgálta a szóba jöhető védelem lehetőségét. A képzőművészeti alkotás (festmény, szobor stb.) használati célt nem szolgál, az iparművészeti alkotás általában a művész keze által létrehozott használati tárgy (ötvösmunka, kerámia stb.), az ipari tervezőművészi alkotás pedig valamely ipari termék esztétikai szempontok szerinti külső megjelenésének kialakítása. Mindezekből következően a vizsgált játék – szerzői jogi szempontból – ipari tervezőművészi alkotás lehetne. Azonban az eljáró tanács véleménye szerint a játék nem rendelkezik művészi szempontból olyan egyéni, sajátos jelleggel, amely a szerzői jogi védelmet maglapozhatná. Ebből a szempontból közömbös, hogy a díszítőelemek egyike vagy másika esetleg művészi alkotásnak lenne minősíthető. A bírói gyakorlat szerint minden esetben a tárgy összbnyomása az irányadó. Ebből következik az is, hogy még ha a könyvkiadó által forgalmazott játék szerzői jogi védelmet élvezhetne is, a kifogásolt játék nem lenne az előbbi utánképzésének tekinthető, mert a két tárgy összbnyomása nem azonos. Ebből a szempontból közömbös, hogy a két játék hasonló játékszabályok szerint működik.²⁵

Hasonló következtetésre jutott az SZJSZT egy iskolai bútorozási terv szerzői jogi védelmének vizsgálata során is. Bár a belsőépítészeti tervnek (tervdokumentáció) lényeges része a bútorozási terv, az előbbi komplexebb anyag, amely felmérést, műszaki leírást, színtervet, látványtervet, burkolattervet, adott esetben épületgépészeti, épületvillamossági vagy szanitertervet is magában foglal (a peranyag nem egységben, hanem elemenként tartalmazott ilyen dokumentumokat). De önmagában egy bútorozási terv is részesülhetne szerzői jogi védelemben, amennyiben a belső téralakítás egyéni, eredeti megoldását tartalmazza. Ezt a megállapítást támasztja alá a testület korábbi gyakorlata is, amely szerint belsőépítészeti alkotás lehet egy irodahelyiség, a tárgyaló beépítési vázlatlatterve, továbbá a kivitelezett beépített tárgyalóhelyiség, amennyiben az karakteres, egyéni, művészi színvonalú munka.²⁶

²⁴ SZJSZT-09/2017: Ruházati termékek eredetiségével kapcsolatos kérdések.

²⁵ SZJSZT-05/2001: Játék jogi védelme.

²⁶ SZJSZT-14/1991.

A felperes bútorozási terve viszont nem érte el a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti jelleg követelményét.²⁷

A felperes bútorozási terve egy tantermenkénti és egyéb helyiségenkénti lebontásban elkészített beszerzési lista azzal, hogy a konszignációs listához is szükség lenne egy olyan mérnöki tervrajzra, amely a listán szereplő egyes bútorok pontos elhelyezkedését beazonosíthatóvá teszi. Összevetve egy lakás, egy iroda vagy egy üzlethelyiség belsőépítészeti, lakberendezési lehetőségeivel, az iskola bútorozási tervét nagymértékben szűkíti, az eljáró tanács szerint a konkrét esetben kizárta az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét az a további körülmény, hogy a bútorozási terv elkészítése során figyelembe kell venni a vonatkozó szabvány előírásait is. Ezenkívül az alkalmazott színmeghatározás nem elég részletes, nem elég egyéni ahhoz, hogy megalapozza a szerzői jogi védelmet.²⁸ Ezt az álláspontot tette magáévá jogerős ítéletében a Vas Megyei Bíróság is.²⁹

Ülőgarnitúrák szerzői jogi védelme tárgyában készült szakvéleményben az SZJSZT arra a következtetésre jutott, hogy a vádlott által gyártott és forgalmazott ülőgarnitúra a sértett kft. által kifejlesztett és gyártott ülőgarnitúra másolásának tekinthető. A sértett és a vádlott által gyártott ülőgarnitúrák összehasonlításából egyértelműen megállapítható volt, hogy szerzői jogi szempontból a vádlott által forgalomba hozott ülőgarnitúrák a már korábban forgalomba hozott ülőgarnitúra másolatai. Kisebbségi eltérések a részletes vizsgálatnál megállapíthatók (például a homloknézetben a bútor alsó vonalának íves kialakítása, a párna alatti ráncolt elem elmaradt), de mindez nem változtatott azon a tényen, hogy a két ülőgarnitúra összehasonlítását, méreteit és jellemző formai megoldásait tekintve az összetévesztésig hasonló.

Az ügyben eljáró tanács véleménye szerint megvalósult a sértett kft. szerzői jogának sérelme, hiszen a vádlott jogosulatlanul használta fel a termék külső megjelenésének esztétikai és műszaki szempontjait is tartalmazó tervét, illetve jogosulatlanul rekonstruálta azt a gyártáshoz. Jóllehet a sértett és a vádlott által gyártott bútorok között szerkezeti eltérések észlelhetők (például a bútorváz részben eltér), de ez az ügy szempontjából nem releváns, a két bútor külső, formai azonossága a lényeg, nem pedig a belső kialakítás műszaki megoldása. Ezeket a szerkezeti eltéréseket valószínűleg az eltérő gyártási feltételek okozták a vádlott

²⁷ A terv „gyakorlatilag egy tantermenkénti, illetőleg egyéb helyiségenkénti lebontásban elkészített beszerzési kiírás, azaz ún. konszignációs lista, azzal a megjegyzéssel, hogy a konszignációs listához is szükség lenne olyan mérnöki tervrajzokra, amelyek a listán szereplő egyes bútorok pontos elhelyezkedését beazonosíthatóvá teszik.” Ezt a „termékkatalógus” jelleget támasztja alá a fogalomhasználat, amely a szakmában használatos szakterminológiát alkalmazza („ovál csöváz”, „egypalástú szék”, „szekrényelőoldal és ajtó ABS élzárással”). A mérnöki tervrajzokat illetően az eljáró tanács mindössze a „porta” esetében talált nem pontos vázlatrajzot, bár kilenc helyiség esetében a terv utalt elrendezési vázlat mellékelésére. Mindezeket összegezve az eljáró tanács szerint a megvizsgált bútorozási terv nem érte el a szerzői jog által védett alkotás szintjét, és nem történt szerzőijog-sértés.

²⁸ SZJSZT-29/2008: Iskolai bútorozási terv szerzői jogi megítélése.

²⁹ 10.P.20.461/2007.

által előállított bútoroknál.³⁰ Ezt a véleményt támasztja alá az Szjt. 67. § (1) bekezdése is: „A mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetészerű használatot befolyásolja.” Tehát a jogalkotó annak a változtatásnak nem tulajdonít a szerzői jog szempontjából jelentőséget, ami az építészeti alkotás, vagy esetünkben az ipari tervezőművészeti alkotás belső felépítését érinti. Jelentősége a külső, formai azonosságnak van, a vásárlót ez téveszti meg, és okoz joghátrányt a sértettnek.³¹

Négy mókusfigurát tartalmazó játék szakértői vizsgálata során az SZJSZT arra az álláspontra helyezkedett, hogy a figurák megformáltsága a szerzői jogi védelmet megalapozó szerzői tevékenységet mutat. A figurák felismerhetően mókusokat ábrázolnak, azonban abban, hogy ez a figura hogyan jeleníthető meg vonzó gyermekjáték formájában, a szerző jelentős alkotói szabadsággal, döntési lehetőséggel élhetett. E döntések során a szerző saját szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleg öltött testet a játékfigurákban. A szerzői jogi védelem feltételeinek való megfelelés nem a figurák megformáltságának elkülöníthető, egyedi részleteiben, vagy nem abban nyilvánul meg, hogy például a figurák családot alkotnak, hanem a szerzői alkotótevékenységet feltételező döntések és választások összességében, és végső soron a figurák ezek által meghatározott megjelenésében, alkotói megformáltságában. Az eljáró tanács hangsúlyozta azt is, hogy ezek a szerzői döntések számosak, a figura arányaitól kezdve az egyes testrészek alakján, valamint a jellemző fej- és arckialakítás összehatásán át minden egyes részlet megformálásáig. Éppen a szerzői döntések száma és az ezek összessége által megalapozott szerzői jogi védelem zárja ki azt a gyakorlati lehetőséget, hogy bármely más szerző a döntések e sorát az eredeti műtől teljesen függetlenül éppen úgy hozza meg, hogy az egy, az eredeti művel azonos vagy ahhoz lényegében hasonló művet eredményezzen. A felperesi mű szerzői jogi védelme ugyanakkor nem zárja ki, hogy egyes – ezekben a figurákban is megjelenő megoldások – más játékfigurákon is megjelenjenek (például mókusforma, hasonló szín, hasonló agyag, hasonló frizura, mozgatható kéz).³² Azonban egy másik játékfigura, amely akár egy-egy azonos megoldás mellett saját szerzőjének szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bír, összehatásában és megjelenésében jellemzően és szükségszerűen különbözne a felperesi terméktől.³³

³⁰ Hasonlaltal élve, a különbség a két bútor építési technológiájában van. Az építési technológiáról pedig az SZJSZT-03/1986 számú szakvélemény a következőket rögzíti: „Az egyéni, eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is. A szerzői jogi védelem nem terjed ki az építési technológiára.”

³¹ SZJSZT-29/2010: Ipari tervezőművészeti alkotás jogosulatlan felhasználása.

³² Önmagában a szerzői jogi védelmet a mozgatható láb, kéz vagy a flokkolt bevonat, illetve az állatok által alkotott család ötlete nem alapozza meg, ugyanis ezek az elemek önálló szerzői jogi védelemre nem alkalmasak, mivel az Szjt. 1. § (6) bekezdése alapján csak ötletnek, módszernek (megoldásnak) minősülhetnek. Ugyanakkor az eljáró tanács hangsúlyozza, hogy ugyanezen elemek nem is alapozzák meg, illetve ilyen minősítésük nem is zárja ki azt, hogy az alperesi termék a felperesi termék szolgai másolata legyen.

³³ SZJSZT-09/2012: Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

Ezzel szemben egy kerékpár vázszerkezetének megalkotásánál az alkotói szabadságfok viszonylag szűk az általános funkcionális követelmények, valamint a testületi megkeresésben a (megrendelő) cég ajánlatkérésében kikötött műszaki-szerkezeti követelmények miatt. A kerékpár – szerzői jogi szempontból – ipari tervezőművészeti alkotás lehet, ha a kerékpár homlokcsövét az ülőcsővel összekötő kialakítás egyéni, eredeti jelleggel bír. A homlokcső és az alsó, illetve felső cső találkozásánál alkalmazott lapos megerősítést a tanács elsősorban műszaki megoldásként értékelte, amely nem a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleget tükröz, hanem a célzott műszaki funkciót hivatott ellátni. Az alsó és a felső csövet összekötő négyzet alakú merevítő esetében már nagyobb volt az alkotói szabadságfok, így az hozzájárult a kerékpár elülső részének egyéni, eredeti jellegéhez. A váz hátsó része, azon belül a láncvilla, a támvilla, a villaátkötő, a hátsó papucs, valamint a láncvédő rögzítőlemez és kontralemez szintén funkcionális elemek, amelyekben nem nyilvánult meg a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleg. A homlokcsőre felhegesztett kosártartó formája és mérete bár valóban változatos formát ölthet, ezek közül a sarkok közelében furattal ellátott négyzet alakú lap olyan egyszerű formának tekinthető, amely kizárólag a műszaki feladat ellátására szolgált, így szintén nem érhető benne tetten egyéni, eredeti jelleg. A testület megállapította, hogy a felperesi kerékpárak a formájukat tekintve lényegében azonosak, így vagy mindkettőt megilleti a szerzői jogi védelem, vagy egyiket sem. A felperesi kerékpárakat csak abban az esetben nem illeti meg a szerzői jogi védelem, ha bizonyítást nyer, hogy az alperesi kerékpár másolásával hozták létre. Ehhez elengedhetetlen annak bizonyítása, hogy az alperesi kerékpár korábban jutott nyilvánosságra.

Az alperes által benyújtott, majd bejegyzett formatervezési minta azt valószínűsítette, hogy az alperesi kerékpár a legfeljebb a bejelentési napot megelőző egy évben kezdték meg forgalmazni, ellenkező esetben ugyanis a kerékpár az Fmtv. 2. §-a értelmében nem minősül újnak, és így nem tesz eleget az 1. § (1) bekezdésében foglalt oltalmazhatósági feltételeknek.³⁴ Az alperesi kerékpár léte azonban önmagában nem zárta ki, hogy azokat a felperesi kerékpárak jogosulatlan másolásával hozták létre. Az SZJSZT bírósági bizonyítás körébe utalta annak tisztázását, hogy ha a felperesi kerékpárak korábbiak, és az alperes azokról tudott, akkor az alperesi kerékpárak nem az alperesi „alap” kerékpár áttervezésének, hanem a felperesi kerékpárak szolgai másolásának, és így szerzői jogi értelemben felhasználásának tekintendők.³⁵

A fenti ügygel párhuzamba hozható eset előzményeként a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (a továbbiakban: SZTNH) formatervezésiminta-oltalmat adott egy kerékpárpar-

³⁴ Fmtv. 1. §: „(1) Formatervezésiminta-oltalomban (a továbbiakban: mintaoltalom) részesülhet minden új és egyéni jellegű formatervezési minta (a továbbiakban: minta).” 2. §: „(1) Új a minta, ha azzal azonos minta nem jutott nyilvánosságra az elsőbbség időpontját megelőzően. (2) A mintákat egymással azonosnak kell tekinteni akkor is, ha külső jellegzetességeik csupán lényegtelen részletekben különböznek.”

³⁵ SZJSZT-09/2015: Kerékpár vázszerkezetéhez kapcsolódó szerzői jogok.

koló-korlát termék megjelenésének. Ezt követően egy megbízó az Iparjogvédelmi Szakértői Testülethez fordult azzal a kérdéssel, hogy az általa tervezett kerékpártámasz nem ütközik-e formatervezésiminta-oltalomba. Az ISZT álláspontja szerint a két formai kialakítás hasonló jellegzetessége és az eltérő jellegzetességek kismértékű különbözősége – tekintettel a fennálló jelentős számú és a termékek megjelenését nagymértékben meghatározó azonosságra – nem eredményezik a minták tájékozott használóra tett összbenyomásának a különbözőségét.³⁶ Az ISZT úgy találta, hogy a megbízó által tervezett, illetve a mintaoltalom szerinti kerékpártámasz (parkolókorlát) megjelenése a két termék kialakításának geometriai eltérései ellenére azonos összbenyomást keltő formai jellegzetességgel bír. Álláspontjának kialakításakor tekintettel volt arra is, hogy kerékpárparkolók a vizsgált kialakításoktól jelentősen eltérő megjelenéssel is kialakíthatók, ami az alkotói szabadság kevéssé korlátozott voltára utal. Ilyen esetben a fennálló azonosságok nagyobb súllyal veendőek figyelembe az összbenyomás azonosságának a vizsgálatokor, mint a két kialakítás közötti eltérések. Az ISZT véleménye szerint a megbízó által tervezett kerékpártámasz az oltalom alatt álló mintához képest a tájékozott használóra nem tesz eltérő összbenyomást, ezért a terméknek a jogosult engedélye nélkül történő hasznosítása a mintaoltalomba ütközne.³⁷

Hasonló megközelítéssel élt az SZJSZT egy utasváró ipari tervezőművészeti alkotás kategóriájába tartozásának vizsgálata során. Az ügyben eljáró tanács a műtárgy egyéni, eredeti jellegét kizárólag összbenyomása alapján állapította meg. Egy ilyen jellegű tárgy kialakításának alkotói döntései közé tartozhat többek között az utasváró szerkezetének formai kialakítása, vonalvezetése (például szögletes, boltíves tetőszerkezet), a használt anyagok megválasztása (például fém, fa, üveg) és színvilága, valamint az ülési lehetőség kiválasztása (például különálló fapad, talajon rögzített fémülőkék), továbbá az oldalüvegek díszítése (például grafikai, képzőművészeti megoldásokkal, figuratív, absztrakt módon, funkcióval és anélküli díszítőelemekkel, térbeli és síkbeli módon). Mindezek alapján a testület úgy ítélte meg, hogy a megkereső alkotója szellemi tevékenységén alapuló megoldást választott. Az utasváró egyéni, eredeti jellegét egyrészt az oldalfalak és a hátfal üvegfelületein végigfutó dekoratív és figyelemfelhívó fehér színű csíkozás, másrészt az ülőpad hosszával megegyező

³⁶ Az ISZT a tájékozott használó adott esetre vonatkozó megállapításához abból indult ki, hogy az Fmtv. indokolása a formatervezést egyértelműen a piaci verseny egyik eszközeként határozza meg, amely az árúk kelendősege szempontjából meghatározó jelentőséggel bír. Ezen túl az Iparjogvédelmi Szakértői Testület azt mérlegelte, hogy „a kerékpár parkoló korlátok területén milyen használói kör szentel kellő figyelmet arra, hogy tájékozottsága elegendően alapos legyen ahhoz, hogy az egyes termékek közötti különbségeket felismerje, azokat megkülönböztesse egymástól. Kétségtelen, hogy a mindennapok során közvetlen fizikai használat a kerékpározók részéről valósul meg. Ugyanakkor a kerékpározók egyáltalán nem motiváltak abban, hogy az egyes parkoló korlátok között a megjelenésük alapján különbséget tegyenek. Ezért az ISZT tájékozott használónak jelen esetben az olyan építészeti-szerkezetépítési szakembert tekintette, aki a kerékpárparkolók, kerékpártárolók esztétikus kialakításának megtervezésekor a tőle elvárható gondossággal tanulmányozza a piacon kapható eltérő formai kialakítású termékeket, és döntésénél figyelembe veszi azok formatervezett megjelenését is.”

³⁷ ISZT-08/2013.

méretű, a pad mögötti hátfalra szerelt, fából készülő árnyékvető lécek alkalmazása alapozza meg. Ezek az elemek, funkcionális értékeik mellett, esztétikailag jelentősen hozzájárultak az utasváró művészi összbnyomásához, és együttesen markáns, könnyen felismerhető, egyedi karaktert adnak a terméknek. Az eljáró tanács nem vette figyelembe a művészi összbnyomás alapján nem észlelhető, a megkeresésben felsorolt, jellegzetesnek tekintett jellemvonásokat. Ennek indoka, hogy az utasváró esetében a művészi külalak, annak egyéni, eredeti jellege a meghatározó, amit a felsorolt jellemvonások egyes alpontjai alapoznak meg, vagyis azok az elemek, amelyek nem járulnak hozzá az utasváró kinézetének esztétikai megítéléséhez, nem relevánsak a vizsgálat szempontjából még akkor sem, ha mindezen jellegzetességek egy teljesen új szerkezeti, műszaki megoldáson alapulnak. A testület a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján azt is megállapította, hogy a más városban felállított utasvárók sérthetik a megkereső termékéhez fűződő szerzői jogait, mivel esztétikai, művészeti összbnyomás alapján a két utasváró szinte azonosnak tekinthető. Ennek indoka, hogy az utasváró egyéni, eredeti fehér csikozása és lécezős megoldása mind anyaghasználatban, mind formai megoldásban szinte egy az egyben visszaköszön a 2015-ben megvalósult utasváróban. Ennek magyarázata a rendelkezésre álló viszonylag tág körű alkotási tér, valamint az, hogy az azonosság fennállása miatt nem valószínűsíthető, hogy a 2015-ben felállított utasváró tervezője a megkereső tervétől függetlenül jutott volna ugyanarra az esztétikai megoldásra.³⁸

Olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszer szerzői jogi védelme kérdésében az SZJSZT megállapította, hogy a zártrendszerű levegős olajcsereegység olyan műszaki megoldás, amely beépített membránszivattyúval légtelenített tartályhoz csatlakoztatott fáradt olaj leürítésére és friss olaj feltöltésére alkalmas. Ezeknek a műszaki megoldásoknak számos különböző változata létezik, amelyek mind a kis-, mind a nagykereskedelmi forgalomban könnyedén hozzáférhetők.³⁹ Az ügyben eljáró tanács osztotta a testület egy korábbi szakvéleményében kifejtett azon álláspontját, miszerint *„nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt senki javára azok a teljesítmények, amelyek mindenki számára szabadon hozzáférhetők, a különböző szakmai, technikai előírások, elvárások, általános kritériumoknak megfelelő alkotóelemek, sablonok. Ezek ugyanis – még ha esetleg eredetileg valakinek az egyéni, eredeti szellemi tevékenységéből is fakadtak, mára olyan általános standardokká váltak, ami nem indokolja ezek monopolizálását.”*⁴⁰

Ügyszintén kizárja a szerzői jogi védelem köréből az alkotásokat, ha ezekkel szemben olyan szigorú előírásokat, műszaki követelményeket (például anyagszilárdság), valamint környezetvédelmi szabályokat stb. állítanak, amelyek által nullára redukálódik az egyéni, eredeti

³⁸ SZJSZT-30/2016: Ipari tervezőművészeti alkotás szerzői jogi védelme.

³⁹ A zártrendszerű levegős olajcsereegység kialakítása minden részletében, műszaki és formai kialakításában egyaránt azonos például az Ernest H. Hill cég membránszivattyús fáradtolajgyűjtő egységének kialakításával. Cseppmentes olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszert forgalmaz például a No-Spill Systems, amely a jelen gyorscsatlakozó rendszerrel láthatóan azonos, így ezt semmi sem különbözteti meg a piacon kapható egységektől.

⁴⁰ SZJSZT-23/2010: Konstruktív tervek, gyártmánytervek és látványtervek szerzői jogi megítélése.

jelleg eléréséhez szükséges mozgástér. A funkcionalitáshoz szükséges kompatibilitás (például átmérő, menetemelkedés) szintén olyan tényező, amely meghatározza a műszaki alkotások milyenségét. Jelen esetben a gyorscsatlakozó rendszer az olajcsereegységet köti össze az olajleeresztő csavarral, az olajcsereegység pedig a gyorscsatlakozóhoz kell, hogy kapcsolódjon, így tehát más alkatrészekkel összefüggésben, azokkal összekapcsolva, összeszerelve tudják betölteni a funkciójukat. E műszaki kritériumoknak történő szükségszerű megfelelés okán az alkotómunka során a gyorscsatlakozó rendszer, valamint az olajcsereegység készítőjének nem maradt a szerzői mű elkészítéséhez szükséges mozgástere, így ezek az egyéni jelleg szintjét nem érik el. Sem a gyorscsatlakozó egység, sem az olajcsererendszer kialakítása nem lép túl műszaki funkcióinak ellátásán. Mindemellett a gyorscsatlakozó rendszer és az olajcsereegység esetében is hiányzik az eredeti jelleg is, tekintettel arra, hogy azokat semmi sem különbözteti meg a piacon kapható más, hasonló funkciójú műszaki megoldásoktól. Mindezeket összefoglalva: sem a környezetbarát cseppmentes olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszer, sem a zártrendszerű levegős olajcsereegység, sem a kettő együttesen nem éri el a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti jelleg szintjét, ennél fogva ezeket szerzői jogi védelem nem illeti meg.

Amennyiben az SZTNH lajstromában sem szabadalomként, sem használati mintaként nem szerepel sem a gyorscsatlakozó rendszer, sem az olajcsereegység, akkor ezek sem iparjogvédelmi oltalom, sem a fentiek alapján szerzői jogi oltalom alatt nem állnak. Ugyanakkor a termék nem nevesített szellemi alkotásként (*know-how*) történő hasznosítása⁴¹ jogilag annak ellenére sem zárható ki, hogy ennek gazdasági jelentősége kérdéses.⁴²

3.2. A funkcionális művek szerzői jogi védelmének szintje

Az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások jogi oltalmát, oltalmazhatóságát feltáró hazai joggyakorlat – a művészeti ágak és műfajok dinamikus differenciálódása, a védelmi szintek összemosódása ellenére – lehetőséget kínál annak meghatározására, hogy hol húzódik a határvonal a hagyományos alkotások, a nem hagyományos művek vagy éppen a szerzői műnek nem minősülő teljesítmények között.

Az esettanulmányokból az egyik legfontosabb következtetés az, hogy a funkcionális művek elterjedése és a szerzői jogi védelem alá türemkedése miatt a védelmi szint mérce, azaz az egyéni, eredeti jelleg egyre alacsonyabbra kerül. Másként megközelítve: ha egy „egyszerű” funkcionális mű nem szolgai másolás eredménye, hanem alkotó jellegű választási

⁴¹ A védett ismeretet az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (2) bekezdése a következőképpen definiálja: „védett ismeret (know-how) az üzleti titoknak minősülő, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.”

⁴² SZJSZT-08/2019: Környezetbarát cseppmentes olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszerrel kapcsolatos szerzői jogok.

lehetőség állt fenn a mű megalkotása során, és ezzel az alkotó élt, az alkotás már megfelel a szerzői jogi védelem előfeltételeinek.

A testületi szakvéleményekből levezethető másik lényeges megállapításunk az, hogy a vizuális műfaji különbségekből fakadó műfajspecifikus szabályok⁴³ csupán a joggyakorlás feltételeire, a jogérvényesítésre, a művekhez való szabadabb hozzáférésre vannak kihatással, a védelem szintjét nem érintik, nem befolyásolják. A jogi védelem mércéjét minden esetben a mű egyéni, eredeti jellege, illetve az alkotás szintjének elérése határozza meg. Ez a szintelérés vagy szintugrás elméletileg lehetne objektív mérce is, a valóságban azonban műtípusonként változó, azaz más értékmérők mentén húzódnak meg ezek a határvonalak.

Kijelenthető az is, hogy a szerzői jog heterogenitása okán a szerzői művek védelmi szintje (az ún. eredetiségteszt) megállapításának legbiztosabb megközelítési módja a műfajok, műtípusok szerinti vizsgálat, mivel más protokollt kíván például egy festmény, egy építészeti alkotás vagy egy iparművészeti alkotás egyéni, eredetiségének a megállapítása. A műfajok és műtípusok differenciálódása és változékonysága miatt is felértékelődött a szakértők szerepe az eredetiség megállapításában, illetve a plágium megítélésében. Különösen igaz ez a képzőművészetek világában, ahol csak jelentős szakmai tapasztalatokkal rendelkező személyek – egyébként gyakran egymásnak is ellentmondó – véleményére támaszkodva lehet dönteni a jogvédelem fennállásáról vagy a hamisítványok kiszűréséről.⁴⁴

Az SZJSZT szakvéleményeinek védelemtesztjei mindig a bevált háromosztatú vizsgálatot követik. Első lépcsőben azt tisztázzák, hogy az adott mű az Sztj. 1. §-ának (1) bekezdésében foglaltak szerint az irodalom, a művészet és a tudomány körébe tartozik-e. A második lépcső a mű egybevetése az Sztj. 1. §-a (2) bekezdésének tizenhat műtípust tartalmazó felsorolásával, végül a legnehezebb feladat: az Sztj. 1. § (3) bekezdése szerint annak eldöntése, hogy az alkotás mint egy szellemi tevékenység eredménye egyéni, eredeti jelleggel bír-e. Ez azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelemnek az irodalmi, művészeti és tudományos művek egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem is lehet. Az eredetiség vizsgálata műtípusonként más és más szempontrendszerrel és szakértői felkészültséget igényel, amit az SZJSZT tagjainak speciális felkészültsége és végzettsége garantál.⁴⁵

További lényeges körülmény az ipari tervezőművészeti alkotások megtervezéséhez, elkészítéséhez szükséges alkotói mozgástér kötöttsége, szűkebb terjedelme. Éppen ezért ezeknél a műveknél az egyéni, eredeti jelleg fennállásának alapjául szolgáló zsinórmérték is magasabb szinten húzható meg, mint azoknál a műveknél, ahol az alkotás tere jóval tágabb. Ebből következik, hogy bizonyos műtípusoknál – így például a térképészeti alkotásoknál

⁴³ L. az Sztj. X. Fejezetét.

⁴⁴ Vö. *Békés Gergely, Mezei Péter: Eredetiség és azonosíthatóság*. In: *Liber amicorum – Studia G. Faludi dedicata. Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Szerk: *Grad-Gyenge Anikó, Kabai Eszter, Menyhárd Attila*. ELTE ÁJK. Budapest, 2018.

⁴⁵ A közel 200 fős testületben 20 művészeti terület szerint különítették el a testület művészzakértő tagjait, amelyből 12 kategória tartozik a vizuális művészetek körébe; ez hivatott lefedni napjaink meghatározó alkotóművészeti területeit.

– alacsonyabb szintű egyéni, eredeti jelleg megnyilvánulás is elegendő a szerzői minőség megállapításához.

4. Iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások párhuzamos oltalma

4.1. Szerzői jogi védelem és formatervezésiminta-oltalom

A szellemi alkotások jellemző és alapvető tulajdonsága a párhuzamos oltalom lehetősége, azaz ha az egyik oltalmi forma által biztosított védelem fennáll (vagy nem áll fenn), az még nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy egy másik oltalmi rezsim védelmet nyújtson. Ezzel összefüggésben az Fmtv. indokolása megerősíti a formatervezésiminta-oltalom és szerzői jogi védelem kumulációjának lehetőségét. Eszerint „a mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét”.⁴⁶

A szerzői jog formalitásmentes, automatikus jellegének köszönhetően a védelem már az alkotás létrejöttétől kezdve fennáll, így a szerzői jogi védelem időben minden esetben megelőzi az iparjogvédelmi oltalmi formák által biztosított védelmet. Ha egyazon alkotáson keletkezik a szerzői jogi oltalmat követően más iparjogvédelmi oltalom, akkor az nem fogja a korábbi oltalmat megszüntetni.⁴⁷ Ugyanakkor egy másik, korábbi alkotáson fennálló szerzői jogi oltalom kizáró okként merülhet fel a védjegyjogi oltalom, valamint a formatervezésiminta-oltalom megszerzése esetén.⁴⁸

A két oltalmi forma által biztosított védelem megszerzéséhez eltérő feltételek szükségesek: a formatervezésiminta-oltalomhoz az újdonság és az egyéni jelleg követelménye társul, a szerzői jogi védelemhez pedig a már említett egyéni, eredeti jelleg fennállása. Az egyéni jelleg kritériuma mindkét esetben megtalálható, ám a fennállásuk vizsgálatában különböznek egymástól. Amíg a minták esetében a tájékozott használó, addig a szerzői jog esetében a művész vagy az adott művészi ágban jártas szakember megítélése a zsinórmérték. Ami az újdonság követelményét illeti, ismét megjegyezzük, hogy mindkét esetben a vizsgálat arra irányul, hogy a későbbi minta vagy alkotás ne legyen másolata a korábbinak: „...[A]míg a formatervezésiminta-oltalomnál egy meghatározott, objektív mérce használatos, azaz a viszonyítási alapot az elsőbbségi időpont előtt már nyilvánosságra hozott minták jelentik, addig a szerzői jog esetében az újdonság kritériuma szubjektív jellegű, mivel az oltalom teljesülését a szakembernek a vizsgálat időpontjában fennálló szakértelme határozza meg.”⁴⁹

⁴⁶ Fmtv. 64. §-a.

⁴⁷ SZJSZT-21/2005: Grafikai alkotás szolgai másolása.

⁴⁸ Vt., 5. § (1) bek. b) pont; Fmtv., 10. § (2) bek.

⁴⁹ Hepp Nóra: A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 5. sz., 2011. október, p. 65.

A szerzői jog szerint biztosított védelmi idő lényegesen hosszabb az iparjogvédelmi oltalmi formákhoz képest, mivel „a szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben”.⁵⁰ Ezzel szemben a formatervezésiminta-oltalom a bejelentés napjától számított öt évig áll fenn, legfeljebb öt alkalommal hosszabbítható meg, tehát a védelmi idő a huszonöt évet semmiképp sem haladhatja meg.⁵¹ Ugyanakkor a közösségi formatervezésiminta-oltalom – szemben a hazai szabályozással – ismeri a nem lajstromozott formatervezésiminta-oltalmat is. Ebben az esetben a védelmi idő rövidebb, ugyanis a jogosultat csupán a nyilvánosságra jutástól számított három évig illeti meg a védelem.⁵² Ebből adódóan az olyan formatervezési minták esetében, amelyeknél a szerzői jogi védelem feltételei is fennállnak, a jogosultak halálát követően a minták még hosszú időn át oltalomban részesülhetnek.

Azon formatervezési minták esetében, amelyek szerzői jogi védelem alatt is állnak, az alkotót megillető jogosultságok kapcsán fontos kiemelni, hogy a párhuzamos védelem egyaránt kiterjed a hasznosításra⁵³ és a felhasználásra⁵⁴ mint a hasznosítás szerzői jogi megfelelőjére. Ugyan mindkét jogosultság az alkotás nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét célozza, mögöttes céljuk tekintetében eltérés mutatkozik. Amíg a szerzői jog esetében a hangsúly a mű érzékelhetővé tételére, élvezetére helyeződik, addig a mintáknál a hasznosítás kifejezetten profitorientált.⁵⁵

Az Fmtv. a hasznosítás fogalmát egy nem kimerítő jellegű felsorolással határozza meg, amely szerint „hasznosításnak minősül különösen: a minta szerinti termék előállítása, használata, forgalomba hozatala, forgalomba hozatalra való felkínálása, behozatala, kivitele és e célokból való raktáron tartása”.⁵⁶ Szükséges azt is megjegyezni, hogy az oltalom korlátai kifejezik a formatervezésiminta-oltalomnak a szerzői joghoz fűződő szoros viszonyát: a magánhasználat, az idézés, az iskolai oktatás céljából végzett cselekmény⁵⁷ mind-mind megtalálhatók a szerzői jogi szabad felhasználás esetkörei között is.⁵⁸

⁵⁰ Szjt., 31. § (1) bek.

⁵¹ Fmtv. 19. § (1)–(3) bek.

⁵² A Tanács 6/2002/EK, a közösségi formatervezési mintáról szóló rendeletének (2001. december 12.) 11. cikke.

⁵³ Fmtv., 16. § (1)–(3) bek.

⁵⁴ Szjt. 16. §-a.

⁵⁵ Hepp: i. m. (49), p. 66.

⁵⁶ Fmtv. 16. § (3) bek.

⁵⁷ Fmtv. 17. § (1) A mintaoltalom alapján a mintaoltalom jogosultja nem tilthat el más

a) a magánhasználat céljából végzett, illetve a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményektől;
c) az idézés és iskolai oktatás céljából végzett cselekményektől, feltéve, hogy e cselekmények összegegyeztetethetők a tisztességes kereskedelmi gyakorlattal, indokolatlanul nem sérelmesek a minta rendes felhasználására, és e cselekményekkel összefüggésben a forrást megnevezik.

⁵⁸ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem. ELTE Eöt-vös Kiadó, Budapest, 2017, p. 348.

A vagyoni jogok tekintetében lényeges eltérés mutatkozik a két oltalmi forma között. A szerzői jog szerint a szerzőt megillető vagyoni jogosultságok főszabály szerint forgalomképtelenek, nem idegeníthetők el, azaz a jogátszállás helyett jellemzően felhasználási engedély útján történik az alkotás felhasználása. Ezzel szemben a mintaoltalomból eredő vagyoni jogok átszállhatnak, átruházhatók és megterhelhetők.⁵⁹ Éppen ezért azon szerzői mű esetében, amely formatervezési mintának is minősül, az iparjogvédelmi oltalmon keresztül biztosíthatóvá válik a szerzőt megillető vagyoni jogok forgalomképessége.⁶⁰

Összességében megállapítható, hogy mind a szerzői jogi oltalomnak, mind a formatervezésiminta-oltalomnak megvannak a sajátos előnyei és hátrányai. Ami a regisztrációt illeti, a formatervezésiminta-oltalom előnye, hogy hatósági nyilvántartásba vételhez kötött, amely egyrészt a jogérvényesítés szempontjából jogbiztonságot jelent, másrészt a nyilvánosság számára hiteles információval szolgál. Ugyanakkor a lajstromba vétel hátránya, hogy az eljárás költségigényes, szemben az automatikus és díjmentes szerzői jogi oltalommal. A szerzői jogi védelem körében a jogosultak számára minimális díj ellenében lehetőség van a mű önkéntes műnyilvántartásba vételére, amelynek hátránya, hogy az így szerezhető tanúsítvány védelmet nem keletkeztet, kizárólag a szerzőség elsőbbségi időpontját igazolja.⁶¹ Ennek kapcsán szükséges ismételtlen kiemelni, hogy a szerzői joggal szemben a formatervezésiminta-oltalom képes biztosítani az alkotások forgalomképességét is, azaz a felhasználó ezáltal nem engedélyt, hanem vagyoni jogokat tud szerezni. Mindamelllett a védelmi idő tekintetében a szerzői jog által biztosított oltalom kedvezőbb a jogosult számára, hiszen a formatervezésiminta-oltalom maximum 25 évig áll fenn.

A formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem célja és rendeltetése között a legfőbb különbség abban ragadható meg, hogy amíg az előbbi a versenyképesség javítására koncentrál, addig az utóbbi rendeltetése a művészeti, kulturális értékek közvetítése, megőrzése, valamint a műélvezet biztosítása. Az egyéni, eredeti, esztétikai jelleg megléte nem követelmény a formatervezésiminta-oltalom esetében – ha a minta művészeti értékkel is bír, az a fennálló formatervezésiminta-oltalmat nem befolyásolja. Így tehát az iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotásoknak mint szerzői műveknek lehetséges a mintaként történő oltalmaztatása is, ha megfelelnek a formatervezésiminta-oltalommal szemben támasztott újdonság és egyéni jelleg követelményének. A szerzői jogi oltalom mind a formatervezésiminta-oltalom keletkezése alatt, azt megelőzően, és annak lejártát követően is fennáll.⁶² Mindezek alapján létrejöhethet a párhuzamos oltalom, amely lehetőséget teremt a jogosult számára a különböző igények közötti választásra, biztosítva azt, hogy azokat akár egymás mellett is érvényesítse.

⁵⁹ Fmtv. 21. § (1) bek.

⁶⁰ Hepp: i. m. (49), p. 67.

⁶¹ Szjt. 94/B-D. §.

⁶² Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (58), p. 344.

4.2. Térbeli védjegyek és formatervezésiminta-oltalom

A térbeli alkotások oltalmazhatóságára nemcsak a szerzői jog és a formatervezésiminta-oltalom, hanem az iparjogvédelem egy másik oltalmi formája, a védjegyoltalom is lehetőséget kínál. A védjegyek mint árujelzők feladata az áruk és a szolgáltatások azonosítása, azok egymástól való megkülönböztetése, illetve a fogyasztók megfelelő tájékoztatásának elősegítése az áruk és a szolgáltatások eredetével kapcsolatban.⁶³

A térbeli (vagy másként háromdimenziós) védjegyek oltalmazhatósága a nemzetközi védjegyfejlődés új vívmányának tekinthető, hiszen a lehetőséget az Európai Unió tagországaiban a Tanács 1988. december 21-i, a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló 89/104/EGK irányelve teremtette meg.⁶⁴ Az iparjogvédelmi oltalmi formák kumulációjával kapcsolatban a Fővárosi Törvényszék kiemelte: „önmagában nem lehet a védjegyoltalom akadály, hogy a formát korábbi szabadalomban már leírták vagy bemutatták, mert egy adott áru egyszerre többfajta iparjogvédelmi oltalomban is részesíthető, feltéve, hogy ezek feltételei külön-külön fennállnak.”⁶⁵ Ez azt jelenti, hogy a jogosult az alkotására térbeli védjegyoltalmat is alapíthat, ha az megfelel a Vt.-ben foglalt feltételeknek. Eszerint bármely megjelölés oltalomképes, ha megkülönböztetőképeséssel rendelkezik, és „a védjegylajstromban olyan módon ábrázolható, hogy a jogalkalmazó szervek és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meg tudják határozni a védjegybejelentő által igényelt, illetve a védjegyjogosult javára fennálló oltalom tárgyát”.⁶⁶ Továbbá a Vt. példálózó módon felsorolja azon megjelöléseket, amelyek védjegyoltalomban részesíthetők, így többek között rögzíti a sík- vagy térbeli alakzatot, beleértve az áru vagy a csomagolás formáját is.⁶⁷

A térbeli védjegyek több kategóriába sorolhatók, ám valamennyi háromdimenziós védjegy közös ismertetőjegye, hogy azok a síkbeli felületen túlterjeszkednek. Csoportosításuk szerint ismeretese azok a megjelölések, amelyek:

- a csomagolás külső formájának integráns részeiből állnak;
- a csomagolás egészének kialakításából állnak;
- az áru egyes integráns tartozékaiból állnak;
- az áru egészének kialakításából állnak;
- szolgáltatásokra vonatkozó térbeli megjelölések.⁶⁸

⁶³ Legeza: i. m. (9), p. 332.

⁶⁴ *Millits Endre*: Kit Kat, avagy a térbeli védjegy oltalomképességének újabb határvitái az Európai Bíróság előtt. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 12. (122.) évf. 3. sz., 2017. június, p. 97.

⁶⁵ 3. Pk.630.755/2005/13.

⁶⁶ Vt. 1. § (1) bek.

⁶⁷ Vt., 1. § (2) bek. d) pontja.

⁶⁸ *Lukácsi Péter*: Védjegy – verseny – közkinccs: A térbeli megjelölések védjegyoltalma. Doktori értekezés, ELTE ÁJK, 2017: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37483/dr%20Lukacsi%20Peter_doktori%20ertekezés_2017_PDF_A.pdf?sequence=1&isAllowed=y, p. 60.

Ami a védjegyoltalom és a formatervezésiminta-oltalom összevetését illeti, szükséges kiemelni, hogy a védjegy által biztosított oltalom csak meghatározott áruk és szolgáltatások körére terjed ki, ezzel szemben a formatervezésiminta-oltalom esetében a termék típusának a bejelentésben történő meghatározása az oltalom terjedelmét nem befolyásolja.⁶⁹

Mindkét oltalmi formánál a törvények viszonyítási pontként határozzák meg a fogyasztói mércét. Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy amíg a formatervezésiminta-oltalom esetében a zsinórmértéket a tájékozott használó jelenti, addig a védjegy jog esetében az átlagfogyasztó szemszögéből kell megvizsgálni a megjelölést. Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint a tájékozott használó figyelmi szintje magasabb az átlagosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő fogyasztói szintnél, mindazonáltal nem éri el a szakember vagy a szakértő szintjét, aki képes részletesen megfigyelni a formatervezési minták között esetlegesen fennálló minimális eltéréseket. A tájékozott használó tehát „*ismeri az érintett ágazatban jelen lévő különböző formatervezési mintákat, bizonyos fokú ismeretekkel rendelkezik az említett formatervezési mintákat rendszerint alkotó elemekről, és az érintett árukra irányuló érdeklődéséből adódóan azok használata során viszonylag magas fokú figyelmet tanúsít.*”⁷⁰ Ezzel szemben a védjegy jogi átlagfogyasztó figyelme felületesebb, nincsenek különleges ismeretei a termékekről, és azokat nem hasonlítja össze. Jellemzően elmosódott kép él a tudatában a termékekről.⁷¹

Amíg a háromdimenziós védjegy védi egy adott forma megkülönböztetőképességét más megjelölésekhez képest ugyanazon áruk, illetve szolgáltatások körében, valamint biztosítja a konkrét gyártó vagy szolgáltató fogyasztók által történő beazonosítását, addig a formatervezésiminta-oltalom célja, hogy oltalomban részesítse a termék megjelenésének újdonságát és egyéni jellegét. Következésképpen a védjegyoltalom fennállásához nem szükséges az újdonság követelménye, a formatervezésiminta-oltalom pedig nem követeli meg a megkülönböztetőképesség meglétét.

Szükséges rögzíteni, hogy mind a védjegy jog, mind a formatervezésiminta-oltalom tiltja az olyan jellegű formák oltalmazását, amelyek kizárólag a célzott műszaki hatás eléréséhez szükségesek,⁷² vagy amelyek kizárólag a termék műszaki rendeltetésének következményei.⁷³ Egyrészt e kizárás mindkét esetben a monopólium elkerülését szolgálja, azaz biztosítja, hogy valamennyi versenytárs számára elérhetőek legyenek az olyan külső megoldások, amelyek a technikai innováció eredményei,⁷⁴ másrészt a védjegyoltalom esetében az

⁶⁹ Uo. p. 99.

⁷⁰ C-281/10. P. számú, a PepsiCo, Inc. kontra Grupo Promer Mon Graphic, SA-ügyben hozott ítélet [ECLI:EU:C:2011:679], 59. pont.

⁷¹ *Lehoczki Boglárka*: A térbeli formák oltalmazhatósága. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 1. sz., 2016. február, p. 43.

⁷² Vt., 2. § (2) bek. b) pont.

⁷³ Fmtv. 6. § (1) bek.

⁷⁴ *Zombori Zsolt*: Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben, II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 3. sz., 2006. június, p. 49.

SZTNH módszertani útmutatója szerint „*nem engedhető meg, hogy bárki a védjegyjogot arra használja fel, hogy műszaki megoldásokra szerezzen vagy tartson fenn oltalmat.*”⁷⁵

Ugyancsak a védjegyoltalom kizárását eredményezi az, ha a megjelölés más iparjogvédelmi jogába – esetünkben formatervezésiminta-oltalmába – ütközne.⁷⁶ Az Fmtv. rögzíti, hogy „nem részesülhet oltalomban a minta, ha megkülönböztetésre alkalmas olyan megjelölést használ, amely másnak korábbi iparjogvédelmi jogába ütközne, vagy amelyet más korábttól fogva ténylegesen használ belföldön, feltéve, hogy a megjelölésnek a mintában való használata a korábbi használó hozzájárulása hiányában jogszabályba ütközne”,⁷⁷ azonban a kizáró ok csak a korábbi jogosult, használó észrevétele alapján vehető figyelembe.

A minták oltalmi ideje tehát nem lehet hosszabb, mint 25 év, ezt követően a minta közkinccsé válik. A védjegyoltalom védelmi ideje ezzel szemben a bejelentés napjától számított tíz év, azonban – szemben a formatervezésiminta-oltalommal – további tíz-tíz évre megújítható, ennél fogva a védelem akár örökké fennállhat. Ugyanakkor szükséges rögzíteni, hogy a védjegyoltalom mégsem tekinthető időben korlátlan jognak, ugyanis a jogosultat a Vt.-ben foglaltak szerinti használati kötelezettség terheli, amelynek elmaradása a védjegyoltalom megszűnését eredményezi.⁷⁸

A védjegyoltalom és a formatervezésiminta-oltalom együttes fennállása esetén lényeges szempont, hogy melyik oltalmi formát igényelték korábban. Figyelemmel kell lenni ugyanis arra, hogy ha az adott térbeli formára elsőként védjegyjogi oltalmat alapítanak, akkor az újdonságrontó tényező volna egy későbbi formatervezésiminta-oltalom igénylése esetén. Éppen ezért a párhuzamos oltalom esetében javasolt elsőként a formatervezésiminta-oltalom igénylése, és ezt követően a védjegyoltalom megszerzése. Egyrészt nyilvánvalóan az előbbi akadály elkerülése miatt, másrészt a mintát, annak intenzív használata révén, a fogyasztók az azt előállító, gyártó és szolgáltató társasággal fogják azonosítani, megszerzve ezáltal a megjelölés megkülönböztetőképességét, és megvalósítva a védjegyek eredet- és minőségjelző funkcióját.⁷⁹ Ahogyan az SZTNH módszertani útmutatója rögzíti: „*az iparjogvédelmi jogintézmények (szabadalmi oltalom, használati mintaoltalom, formatervezésiminta-oltalom, védjegyoltalom, földrajzi árujelző oltalom) jellegükénél fogva egymást hasznosan egészítik ki, azonban egyik iparjogvédelmi jogintézmény sem szolgálhat arra, hogy a már közkinccsé vált megoldásokra más formában, kizárólagos jogot biztosítson. ... A védjegyjognak nem lehet olyan szerepe, olyan társadalmi rendeltetése, amely arra irányul, hogy a védjegyoltalom eszközeivel a szabadalmi, használati mintaoltalmi, formatervezésiminta-oltalmi – időben korlátozott – monopólium lejártával, azt ismételtelen felélesztve, további korlátlan időre szóló kizá-*

⁷⁵ Védjegy módszertani útmutató. SZTNH, Budapest, 2021: www.sztnh.gov.hu/hu/szakmai-oldalak/vedjegyoltalom/vedjegymodszerntani-utmutato.

⁷⁶ Vt., 5. § (1) bek. b) pont.

⁷⁷ Fmtv., 10. § (1) bek.

⁷⁸ Vt. 18. §-a.

⁷⁹ *Lehoczki: i. m. (71), p. 48.*

*rólagosságot biztosítson. A védjegyjog eszközeinek ilyen célzatú felhasználása ellentétes lenne a jogalkotó céljával, az egész jogintézmény társadalmi rendeltetésével, jellegével, és indokolatlanul korlátozná a piaci versenyt.*⁸⁰

Mindezekből az következik, hogy az oltalmi formák párhuzamos fennállása esetén is figyelemmel kell lenni a szellemi tulajdon-jogok belső egyensúlyának megteremtésére.⁸¹

5. Összegzés

Az elmúlt évtizedekben az élet szinte minden területén bekövetkezett változások a művészetek világát sem hagyták és hagyják érintetlenül. A technológiai fejlődés és a digitális korszakváltás nemcsak a felhasználási módok átalakulását eredményezte, hanem a kreatív megnyilvánulási formák differenciálódását, „harmadik típusú” szellemi alkotások létrehozásának megszületését is. Olyan új, nem hagyományos műtípusok jöttek létre, amelyek létjogosultságára húsz vagy akár tíz évvel ezelőtt gondolni sem mertünk volna. A tudományos-technikai forradalom és a kreatív elme soha ki nem apadó forrásai révén a jogi oltalomban részesíthető alkotások köre folyamatosan tágul és szélesedik, és ehhez a szellemi tulajdon-jogi rendszernek is alkalmazkodnia kell, és a védelem ernyőjét a nem hagyományos műtípusokra is ki kell terjeszteni.

A műfajilag nem tisztázott vagy keletkezésük sajátosságai folytán kérdéses vizuális kifejezési formák besorolása, minősítése mindig is nehéz helyzet elé állította a jogalkalmazást. Ettől függetlenül, az iparművészet és az ipari tervezőművészet területét érintő iránymutató szakértői testületi vélemények minden esetben tévedhetetlenül és helyesen mutatnak rá arra, hogy az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgálai másolata.

Ki lehet jelteni azt is, hogy az új keletű műtípusok oltalmazhatóságának megfelelő módon történő biztosítása jelenkori szerzői jogunk egyik megoldandó kérdésévé vált. A jogvédelem megteremtése történhet jogalkotási eszközökkel, bár könnyen belátható, hogy ez az irány kevésbé tűnik járhatónak, mivel mind a nemzetközi egyezményekben, mind a hazai jogszabályi környezetben megtestesülő szerzői mű fogalma és a védelem szintje kellően tág és átfogó jellegű. Ennek tükrében is a megoldást a jogalkalmazás jelenti, ahol uniós szinten az Európai Unió Bíróságának jogfejlesztő, jogértelmező gyakorlata válik egyre inkább kulcsfontosságúvá, másrészt hazai szinten a szakértői testületek és a bírósági ítéletek emelik ki vagy süllyeszti el a vitatott teljesítményeket. A pozitív döntések termékeny táptalajul szolgálhatnak új művészeti ágak, formák megszületésének, kibontakozásának és fejlődésének.

Az iparművészeti alkotások és az ipari tervezőművészeti tárgyak tehát szerzői jogi védelem alá tartoznak, ha a tárgyak művészeti szemszögből egyéni, eredeti jelleggel rendelke-

⁸⁰ I. m. (75).

⁸¹ Lukácsi: i. m. (68), p. 156.

nek. Emellett ezek a tárgyak formatervezésiminta-oltalomban részesíthetők, aminek az a feltétele, hogy a termék külső megjelenése egészben vagy részben új és egyéni jellegű legyen. A termék állhat védjegyoltalom alatt is (térbeli védjegyként), amennyiben megkülönböztetőképeséggel rendelkezik. Fontos rögzíteni, hogy a védjegyoltalomnak nem kritériuma az újdonság megléte, és a lajstromozott védjegy kizárólag a termék (áru) más árujelzőkhöz képest megkülönböztető jellegét oltalmazza. Nem részesülhet formatervezésiminta-oltalomban más korábbi szerzői jogát sértő minta, és nem állhat védjegyoltalom alatt a megjelölés, amely más korábbi szerzői, szerzői joghoz kapcsolódó vagy iparjogvédelmi jogába ütközne.

Lényeges megkülönböztető körülmény az is, hogy a szerzői jogi védelemhez nem szükséges, hogy a műben kifejezett gondolatok a formatervezésiminta-oltalom értelmében újszerűek legyenek (objektív újdonság). A szerzői jog egyéni, eredeti alkotást követel meg, vagyis azt, hogy olyan új formatervezett termék jöjjön létre, amely nem egy másik alkotás másolata. Ennek értelmében beszélhetünk szubjektív újdonságról. Éppen ezért a szerzői művek, így az ipari tervezőművészeti alkotások is párhuzamos fejlesztésekként konkuráló védelmet élvezhetnek. Az egyéni, eredeti jelleg fennállásához elengedhetetlen, hogy legalább minimális tere legyen a különböző megoldások közötti választásnak. A döntés megnyilvánulhat például az anyagválasztásban, a forma és a színvilág meghatározásában. Ugyanakkor az alkotás terét szűkítik a dizájn tárgy használati funkciói, technikai adottságai, az ergonómiai követelmények, továbbá az adott iparágra jellemző kialakítási ötletek és stíuselemek.